

ERIK ENSTRÖM

KRONANUNDERSÖKNINGEN 1984, RAPPORT FRÅN INTERNORDISKA
ARBETSVECKORNA

Kronanundersökningen har i år genomfört sin femte fältsäsåsong. Utan överdrift kan nu sägas att resultaten från utgrävningarna har uppfyllt de förväntningar som forskare och upphittare förespeglade redan 1980, då resterna efter stormaktstidens största fartyg påträffades 7 kilometer öster om Hulterstads kyrka på Ölands sydöstkust.

Kronan utgör en produkt av stormaktstidens Sverige-en maktfaktor på kontinenten-utkristalliserat under Gustav II Adolf och axlat av Karlarna. Kronan sjönk i det numera riksbekanta slaget vid Öland 1 juni 1676. Orsaken uppges vara en vändning i hård vind utan reducering av segelytan. Någon ting antänder krutförråd och katastrofen är ett faktum. Åttahundra man, knektar, besättning, hantverkare och officerare följer henne till botten. Anders Franzéns forskning har klargjort historien kring dessa stormaktstidens flytande fästningar. Den exakta positionen har glömts bort genom åren trots tidiga bärgningar på 1600-talet, då bl a ungefär hälften av Kronans 126-128 kanoner bärgas med dykarklocka. En helt otrolig prestation med våra 1900-talsögon sett.

Skeppsarkeologiskt har framförts kritik mot Kronanundersökningen såsom onödig, då det redan finns ett fartyg, Vasa från 1628, riksbekant och onödig att presentera. Kritiken kan synas befogad vid en först anblick, men det finns många hakar. För det första utgör Kronan en produkt av den omkring 1660 hitflyttade engelske skeppsbyggmästaren Francis Sheldon. En skeppsbyggmästare som själv och senare med sin son kom att bilda skola för lång tid framåt. Vasa var som bekant en produkt av den holländska skeppsbyggartaditionen. För det andra utgör Kronan en viktig länk i det historiska skedet under dessa oroliga år. Det är ingen tvekan om att vår syn på denna tid ur krigshistorisk synvinkel dominerats av de ur svensk synpunkt betydligt lyckosammare fältslagen till lands med åtföljande fredsavtal.

Kronankatastrofen ger en betydligt mer nyanserad bild av de stora krigens bistra verklighet. Medaljens baksida för att använda ett slitet uttryck.

Det tidigare framförda argumentet att den krigsrustade Kronans alla utrustningspersedlar, till fartyget hörande och personliga, skulle utgöra komplement till Vasas, som påstås ej var färdigrustad, tror jag inte kommer få så stor betydelse. Visserligen innehåller Kronanlämningen ett mycket stort antal lösa föremål, men det innehöll Vasa också. Skillnaden är att publiciteten kring Vasa dominerats av skrov, skulpturer och inte minst frågan om det nya museet. Först nu börjar Vasas utrustning att publiceras och först då kan en objektiv jämförelse göras.

Undersökningarna på vraket, som ledes av Kalmar läns museum, har i fält handletts av Peter Norman och Lars Einarsson. Flera olika dykarlag har arbetat under deras ledning. Sistnämnde Lars Einarsson, som ansvarat för undersökningarna de sista åren, tog våren -84 initiativ till ett samnordiskt dykarlag med representanter från Danmark, Finland, Sverige och Norge. Undertecknad deltog som ledare för den svenska fyrmannatruppen under de två sista veckorna i juli.

Vid Kronans förlisning tippade fartyget åt babord, varvid utrustning, kanoner och manskap måste ha förts över mot denna sidas innergarnering. Många kom sannolikt ivägen för styrbords kanoner som lossnat i sina brokar och rullat baklänges över däck.

När sedan explosionen sprängde delar av styrbordssidan i luften bör resterna av fartyget sjunkit med babordssidan nedåt, tyngd av framförallt bestyckningen. Det är med den situationen i minnet vi dyker ned till vrakplatsen som efter 300 år dessutom utsatts för trålning och minsvepning i modern tid. Det är med andra ord inte något skrovhelt vrak som möter dykaren på 26 m djup. Resterna ligger utspridda över ett ca 80x50 m stort område.

Metodiken vid undersökningen skiljer sig blott genom vattnet från den metodik som tillämpas vid utgrävningar på land. Hela området är inmätt i ett koordinatsystem med 5x5m rutor. Hörnpunkterna är utmärkta med vita plastkryss. Med hjälp av bokstäver i y-led och siffror i x-led kan dykaren lätt orientera sig i det annars ganska komplicerade fyndkomplexet. De rutor som undersöktes var inramade av en kvadrat tillverkad av plaströr, i sin tur inrutad i 1x1m rutor med vit plastlina. Varje dykpar fick ansvar för var sin 5x1meters rad i systemet. Vi var sex dykpar, så ett par agerade "libero" och skötte viss fotografering, uppstart av mammutpump mm.

För att optimera den dyrbara dyktiden, gjorde varje dykpar först ett 25 min dyk med 5 min uppstigning, därefter vila i 3 tim och 20 min. Dykpassen avslutades med ett 19 min dyk med 7 min uppstigning. Tiden på botten i arbete var med andra ord dyrbar och minsta mankemang med oklarhet i arbetsuppgifter eller trassel med den tekniska utrustningen kostade effektiv tid. Efter någon inkörningstid fungerade dock både utrustning och samarbete bra.

Arbetsuppgifterna utfördes efter en tidigare väl genomarbetad ordning. Varje dykpar har som målsättning att arbeta likformigt för att säkerställa kontinuitet i arbetet. Nästa dykgång skall ju fortsätta i samma område.

Metodiken gick i korthet ut på:

- 1) Avfotografering av egen ruta
- 2) Försiktig friläggning och borttagning av splittrade konstruktionsdetaljer. Sådana delar bärgades ej utan deponerades i särskild dumphög.
- 3) Sand- och slamsugning av bottensediment. Observera att man ej bärgar föremål med mammutpumpen. Sköra föremål går lätt sönder i den ovarsamma pumpslangen.
- 4) Förnyad fotografering av frilagda områden. Kompletteras med avritning av detaljer.

- 5) Frilagda mindre föremål stoppas i plastpåsar och tas upp till ytan efter arbetspassets slut

Väl uppe på däck till undersökningsfartyget, den pensionerade vedettbåten vid kustartilleriet, V52, numera Beatrice, avrapporterades alla iakttagelser, tagna fotografier journalfördes och eventuella fynd likaledes. Dokumentation är A och O i allt arkeologiskt arbete, minsta detalj beskrivs, numreras och katalogiseras direkt av ansvarig grävledare. Sköra och kanske fragmentarisk bevarade detaljer stadgas på styvare material före hemtransport till konservering.

Under utgrävningsveckorna bärgades föremål av skiftande karaktär. Allt från fasta inredningsdetaljer och utsmyckning i tidens barockstil till personliga uniformsdetaljer, skor, handskar och knappar av alla de slag. Det militära inslaget, som fullt naturligt dominerar ett örlogsfartyg, utgjordes av pistol- och muskötkolvar, värjfasten, gehäng och inte minst kulor och kartecher till handeldvapen och kanoner. Kartescher är cylindriska träfoder, fyllda med småkulor och tillslutna med passande lock. Fungerade som skrotladdningar, dock utan egen krutladdning, kanske bäst jämförda med moderna hagelpatroner.

Avslutningsvis några rent personliga reflexioner. Kronans förlisningsplats utgör förmodligen den mest spektakulära arkeologiska arbetsplatsen i norra Europa. Och kommer så att förbli under många år framåt. Jag tror aldrig jag någonsin upplevt den totala katastofen så påtagligt som här, i kristallklart vatten med upp till 20 m sikt på 26 m djup och plan, ren sandbotten.

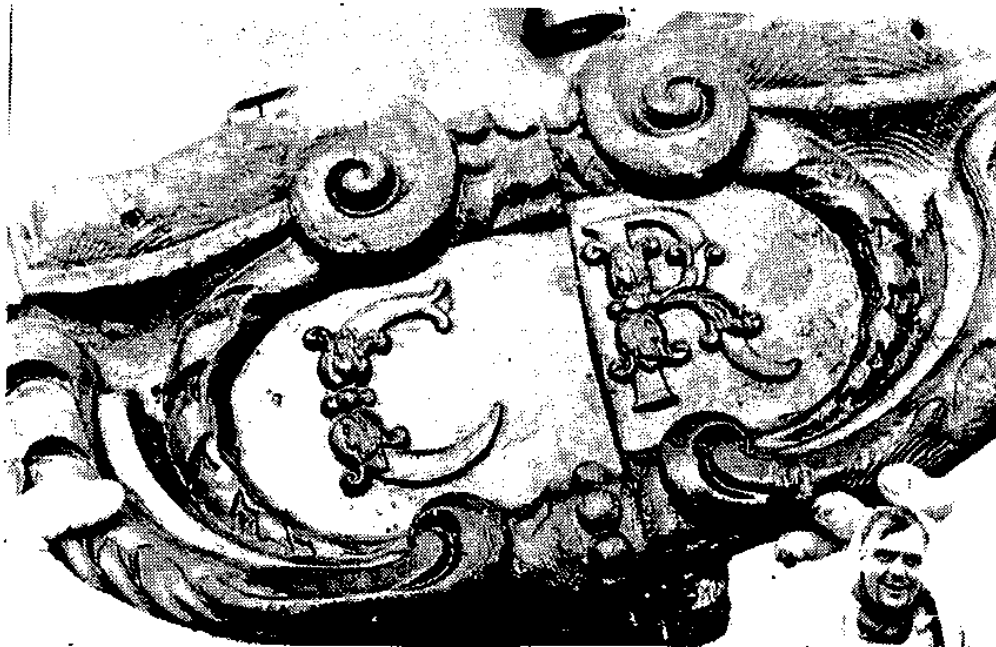
Kronan i framtiden står och faller med tillgången på pengar. Bara ett enstaka tennfat kostar tiotusen att dokumentera och konservera. För att bidra till kostnaderna och puffa för projektet finns dels Stiftelsen Regalskeppet Kronan, dels föreningen Regalskeppet Kronans vänner. Stiftelsen har bankkonto 8152-14558282-2. Föreningen har medlemsavgiften 100 kr per år och man förutsätts vara medlem i minst 4 år. Medlem blir man genom inbetalning på bankkonto 816-1150. Glöm ej att ange avsändare.

Dykare till undersökningarna har på frivillig basis värvats från sportdykarklubbar. För att hjälpa projektet och preparera dykare planerar MAS att starta en studiecirkel eller förhandsutbildning. Än kan vi givetvis inte lova att dykningarna blir verklighet, men vi tror att bra utbildade och motiverade dykare stöttar projektet.

Om Du är intresserad så hör av Dig till Marinarkeologiska Sällskapet c/o Erik Enström, Vapengatan 3 12652 HÄGERSTEN.

Svarvad träask med träsked (som dock påträffats separat)

Kartusch med C R för Carolus Rex, syftande på Karl XI, fynd från insidan av ett batteridäck

